

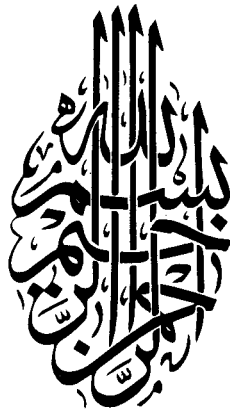
گنجینه تازمخ ادبیات
کودک و نوجوان

سید اشرف الدین حسینی

گلزار ادب

۱۳۵۴

گنجینه تاریخ ادبیات کودکان و نوجوان

گلزار ادبی

سید اشرف الدین حسینی

به کوشش: پیوند فرهنگی

سرشناسه : فرهادی، پیونده ۱۳۶۱ -
عنوان و نام پدیدآور : گلزار ادبی/سید اشرف الدین حسینی ؛ به کوشش پیوند فرهادی.
مشخصات نشر : تهران : مدرسه، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری : ۱۳۴ ص.
فروست : مجموعه گنجینه تاریخ ادبیات کودک و نوجوان/دبیر مجموعه علی کاشفی خوانساری ؛ ۵.
شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۸-۱۵۱۵-۱

وضعیت فهرست نویسی : فیا
یادداشت : کتابنامه، ص. ۴۹

موضوع : اشرف الدین حسینی، محسن، ۱۲۴۹ - ۱۳۱۳. -- سرگزشتنامه

موضوع : اشرف الدین حسینی، محسن، ۱۲۴۹ - ۱۳۱۳. -- نقد و تفسیر

موضوع : شعر کودکان و نوجوانان (فارسی) -- قرن ۱۳ق.

موضوع : Persian - Children's poetry -- ۱۹th century

موضوع : شعر فارسی -- قرن ۱۳ق.

موضوع : Persian poetry -- ۱۹th century

موضوع : شاعران ایرانی -- قرن ۱۳ق. -- نقد و تفسیر

موضوع : Poets, Iranian -- Criticism and interpretation -- ۱۹th century

شناسه افزوده : کاشفی خوانساری، سیدعلی، ۱۳۵ -

شناسه افزوده : سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی. انتشارات مدرسه

رده بندی کنگره : ۸۱۳۹۷/ف۴۸/PIRV۶۶۴

رده بندی دیویی : ۸۱۵/۶

شماره کتابشناسی ملی : ۵۳۸۵۴۹

سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی/ وزارت آموزش و پرورش

مجموعه گنجینه تاریخ ادبیات کودک و نوجوان / ۵

گلزار ادبی

دبیر مجموعه: سیدعلی کاشفی خوانساری

نویسنده: سید اشرف الدین حسینی

گردآورنده: پیوند فرهادی

ویراستار: هاله سینایی نوبندگان

نمونه خوانی منظومه: فاطمه سادات میرصانع

مدیر هنری: احمد قائمی مهدوی

طراح یونیفرم جلد: کوروش پارسا نژاد

صفحه آرا: سعید بهرامی دارستانی

چاپ اول: ۱۳۹۷/ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه / لیتوگرافی: خجسته

چاپ و صحافی از: چاپ خجسته/ حق چاپ محفوظ است/ ISBN 978-964-08-1515-1

نشانی: تهران، خیابان سپهبد قمری، پل کریمخان زند

کوچه شهید محمود حقیقت طلبه شماره ۸

تلفن: ۸۸۸۰۳۲۴۹ دورنویس (فاکس): ۸۸۹۰۳۸۰۹

MadresehPub

MadresehPub

www.madresehpub.ir

فهرست

مقدمه ناشر / ۷

پیشگفتار دبیر مجموعه / ۹

اشاره / ۱۳

زندگی نامه سید اشرف الدین حسینی / ۱۳

روزنامه نسیم شمال / ۲۰

اشعار کودکانه نسیم شمال / ۲۲

معرفی گلزار ادبی / ۲۹

جایگاه تاریخی گلزار ادبی در شعر کودک / ۳۲

جایگاه تاریخی گلزار ادبی

در بازآفرینی حکایات لافوتتن / ۳۳

جایگاه ادبی و اجتماعی نسیم شمال / ۳۵

بررسی گلزار ادبی / ۴۰

فهرست منابع / ۴۹

نسخه کامل گلزار ادبی / ۵۳

* مقدمه ناشر *

انتشار نخستین کتاب‌ها برای کودکان و نوجوانان در ایران به دوره قاجار بازمی‌گردد و به همین دلیل شناخت و بررسی این آثار از جهات مختلف ادبی، تاریخی و اجتماعی ضروری است؛ از این رو با توجه به رسالت سازمانی انتشارات «مدرسه» در تأمین نیازهای پژوهشی در زمینه تعلیم و تربیت، انتشار مجموعه «گنجینه تاریخ ادبیات کودک و نوجوان» در دستور کار این موسسه قرار گرفت.

در این طرح همچنین در کنار کتاب‌هایی که کودکان و نوجوانان را مخاطب خود قرار داده‌اند، کتاب‌ها و رساله‌هایی که در آن دوره، درباره کودکان و مسائل آن‌ها (آموزش، ادبیات و...) برای بزرگسالان منتشر شده است، معرفی و بازنشر خواهد شد.

امید است که این مجموعه برای پژوهشگران، مدرسان و مؤلفان این حوزه کاربردی و مفید واقع شود و راه را برای پژوهش‌های پربارانه‌تر هموار سازد.

* پیشگفتار دبیر مجموعه *

اهمیت جست‌وجوهای تاریخی و تحلیل یافته‌های آن در تمام زمینه‌های پژوهشی امری بدیهی است. برخلاف باور جاری، ادبیات کودک و نوجوان نوین ایران (به معنای عام آن)، نه از دوره پهلوی بلکه از دوره قاجار و عصر ناصری آغاز شده است و با وجود اینکه نزدیک به ۲۵۰ سال از انتشار نخستین کتاب‌های کودک و نوجوان به زبان فارسی می‌گذرد، تاکنون برای بازنشر و تحلیل نخستین آثار این حوزه اقدام روشمندی صورت نگرفته است. گفتنی است اهمیت بررسی و بازنشر چنین آثاری نیز در این است که هر یک از این آثار به سهم خود آغازگر انتشار گونه‌ای از کتاب‌های کودکان و نقطه عطفی در نشر کتاب‌های فارسی بوده‌اند.

این خلأ چنان پررنگ بوده که بسیاری از مورخان ادبی دوره پهلوی و پس از آن، آغاز انتشار کتاب‌های کودک و نوجوان را در ایران دهه‌های ۲۵ یا ۳۵ دانسته‌اند. در این میان شاید مرتبط‌ترین و متناسب‌ترین نهادی که همواره به این حوزه توجه و اهتمام داشته، وزارت آموزش و پرورش و زیرمجموعه‌های آن باشد؛ چراکه:

- بیشتر کتاب‌های کودک و نوجوان دوره قاجار ماهیت آموزشی داشته‌اند و در تاریخ و سیر تحولات آموزش و پرورش، نقشی اساسی ایفا کرده‌اند.
- متولی مجوز انتشار، ثبت و آرشیو کتاب در

بیشتر سال‌های بازه زمانی مورد بررسی، وزارت معارف (آموزش و پرورش) بوده است و قاعدتاً باید کامل‌ترین اطلاعات و اسناد را در این سازمان جست‌وجو کرد.

– مهم‌ترین نهاد متولی کودکان و نوجوانان و خواندنی‌های آن‌ها هنوز هم وزارت آموزش و پرورش است.

با توجه به توضیحات مزبور، پیشنهاد چاپ و بازنشر چنین آثاری با انتشارات «مدرسه» در میان گذاشته شد. گفتنی است «مدرسه برهان»، ناشر تخصصی وزارت آموزش و پرورش در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و متولی تأمین منابع مطالعاتی و آموزشی آموزگاران و پژوهشگران عرصه تعلیم و تربیت است که خوشبختانه با استقبال آن از پیشنهاد یادشده، مقرر شد کتاب‌های برگزیده کودک و نوجوان ایرانی که تا پایان دوره قاجار (۱۳۴۴ ه. ق. – ۱۳۵۴ ه. ش. – ۱۹۲۵ م) در ایران یا خارج از ایران منتشر شده‌اند، ضمن بررسی و تحلیل، از نو تجدید چاپ شوند.

گفتنی است در گزینش کتاب‌ها برای بازنشر به ملاک‌هایی چون تقدم تاریخی، پیشرو و ابداعی بودن، ارزش‌های ادبی، تأثیرگذاری اجتماعی، فرهنگی و... توجه شده است.

بدیهی است از آنجا که هدف این مجموعه، بررسی تاریخ نشر کتاب‌های تأثیرگذار اجتماعی است، طرح دربرگیرنده رساله‌ها، اشعار و آثاری نخواهد بود که به صورت دست‌نویس از آن دوران باقی مانده‌اند و در محدوده تاریخی مورد نظر در قالب کتاب و نشریه منتشر نشده‌اند.

افزون بر موارد پیش گفته، درباره کمیت و گستردگی کتاب‌های کودک قاجاری منتشر شده در ایران نیز متأسفانه اطلاعات کامل و جامعی در دست نیست.

با این حال مجموع کتاب‌های چاپ سربی دوره اول و دوم و همچنین کتاب‌های سنگی این دوره، حدود ۳۰۰۰ عنوان تخمین زده می‌شود که براساس اطلاعات موجود حدود ۱۰ درصد از این تعداد یعنی حدود ۳۰۰ عنوان کتاب کودک و نوجوان (کتاب‌های بچه‌خوانی، یعنی نشر کتاب‌ها و متون قدیمی، به‌علاوه کتاب‌های تألیفی و ترجمه معاصر) بوده است. همچنین به این تعداد باید کتاب‌های کودک و نوجوان فارسی را نیز که در آن دوران خارج از مرزهای ایران در هندوستان، افغانستان، ترکیه، آذربایجان، گرجستان و... فعلی چاپ شده، افزود که تعداد تقریبی این کتاب‌ها نیز ۵۰ عنوان است.

افزون بر این، تعداد کتاب‌های کودک و نوجوان غیرفارسی را که از دوره محمدشاه قاجار تا پایان سلطنت قاجار به خط یا زبان‌های عبری، راشی، ارمنی، آشوری، ترکی یا خطوط ابداعی، کردی، گیلکی و... در ایران منتشر شده‌اند، می‌توان ۵۰ عنوان تخمین زد. مجموع کتاب‌های کودک و نوجوان این دوره را نیز می‌توان ۴۰۰ عنوان تلقی کرد که در این طرح به تدریج کتاب‌های تأثیرگذار و برجسته آن شناسایی و معرفی خواهد شد.

درباره پیشینه طرح نیز باید افزود که تاکنون هیچ‌گونه تلاش منسجم و تعریف‌شده‌ای برای بازنشر چنین آثاری صورت نگرفته است و ناشرانی که به بازنشر کتاب‌ها و

رساله‌های قدیمی توجه دارند، هیچ‌يك تاکنون طرح و برنامه‌ای در این زمینه نداشته‌اند.

گفتنی است مجموع کتاب‌های كودك و نوجوان بازنشر شده از دوره قاجار از ده عنوان فراتر نمی‌رود که برخی از این آثار برگرفته از مطبوعات اند مانند حکایت «پیر و جوان و درك بهار»؛ برخی برگرفته از نسخه‌های خطی و منتشر نشده‌اند مانند «قصه‌های استاد» و مابقی نیز اغلب بدون مقدمه‌های جامع و تحلیلی هستند. با توجه به توضیحات پیش برای بازنشر آثار در مجموعه حاضر تلاش شده که تا حد امکان از همکاری و همراهی پژوهندگان فعال در این عرصه استقبال شود.

همچنین تلاش شده تا مقدمه‌ای جامع و تحلیلی، دربرگیرنده اطلاعات کتاب‌شناختی و نشر، معرفی نویسنده و سایر پدیدآورندگان، تحلیل محتوای متن و بررسی تصاویر کتاب، اشاره به جایگاه تاریخی و اجتماعی اثر و تأثیر آن بر مخاطب و... برای هر کتاب نگاشته شود.

در پایان لازم می‌دانم که از مدیر ارجمند و محقق انتشارات «مدرسه»، جناب آقای حمیدرضا شاه‌آبادی، اعضای شورا، مدیر هنری، ویراستاران و مؤلفان مجموعه صمیمانه سپاسگزاری نمایم. امید که بازنشر این کتاب‌ها برای مورخان، دانشگاہیان، آموزگاران، نویسندگان، منتقدان، کتاب‌داران، روزنامه‌نگاران و... مفید واقع شود.

سید علی کاشفی خوانساری

زمستان ۱۳۹۶

اشاره

گلزار ادبی سروده سید اشرف الدین حسینی معروف به «نسیم شمال»، سال ۱۳۳۲ ه. ق در دوران سلطنت «احمدشاه» قاجار در رشت و تهران منتشر شد. این کتاب، اثری مهم و تأثیرگذار در تاریخ ادبیات کودک ایران محسوب می‌شود؛ چراکه از سویی یکی از نخستین کتاب‌های شعر کودک و نوجوان ایران به شمار می‌رود و از سوی دیگر نیز به دلیل اقتباس و بهره‌گیری از حکایت‌های عامیانه غربی و همچنین ترجمه و بازنویسی منظوم اهمیتی ویژه دارد.

با توجه به توضیحات پیش در نوشتار حاضر، پس از نگاهی به تاریخچه زندگی سید اشرف الدین و روزنامه محبوب نسیم شمال به اشعار کودکان وی نیز اشاره‌ای گذرا می‌شود. در پی معرفی گلزار ادبی نیز برخی ویژگی‌های محتوایی این اشعار بررسی می‌شود. گفتنی دیگر آنکه، مطالب مربوط به جایگاه تاریخی گلزار ادبی از جانب دبیر «مجموعه کتاب‌های دوره قاجار» به نوشتار حاضر افزوده شده است.

زندگی نامه سید اشرف الدین حسینی

سید اشرف الدین حسینی گیلانی، روزنامه‌نگار و شاعر متعهد دوران مشروطه است که در شعر «اشرف»، «فقیر» و

«اشرف گیلانی» تخلص می کرد. درباره تاریخ، محل تولد، دوران زندگی و حتی بیماری و مرگ سید اشرف الدین نظرهای مختلفی هست. وی بنابر روایتی سال ۱۲۸۸ ه. ق در شهر رشت و بنابر روایتی دیگر چنانچه خود اذعان نموده در قزوین به دنیا آمد. پدرش، آقا عبدالله برغانی، امام جمعه وقت قزوین و فرزند شیخ محمد تقی برغانی، معروف به «شهید ثالث» بود. مادرش نیز سیده زهرا خانم نام داشت.

جالب است بدانید که آقا عبدالله، هنگام تولد فرزند خود نام «شمس الدین» را برای وی برمی گزیند، اما مادر پس از مرگ پدر نام «اشرف الدین» را بر وی می نهد. اشرف الدین در شش ماهگی پدر خود را از دست می دهد و این رویداد، چنان خانواده را دچار تنگ دستی می کند که مادر وی به ناچار به عقد سید احمد قزوینی درمی آید. اشرف الدین نیز چندی نزد آنها روزگار می گذراند تا اینکه میرزا محمد تقی، برادر اشرف الدین، سرپرستی وی را بر عهده می گیرد و او را به «مدرسه صالحیه» در قزوین می فرستد (عسگری، ۱۳۹۲).

آرین پور نیز در جلد دوم از هبا تا نیما در ترجمه احوال مدیر نسیم شمال، وی را سید اشرف الدین قزوینی، معروف به گیلانی، فرزند سید احمد حسینی معرفی کرده و درباره کودکی، دوران تحصیلی و روزنامه نگاری او می نویسد:

از زندگانی وی اطلاعات زیادی نداریم. گویا در سال ۱۲۸۷ ه. ق متولد شده و از شرح احوال منظومی که به قلم خود نوشته چنین برمی آید که در قزوین به دنیا آمده و شش ماهه بوده که یتیم مانده و در یتیمی ملك و مال و خانه اش را غصب کرده اند و او دچار فقر و تنگدستی شده است. در جوانی به عتبات رفته و چندی (ظاهراً پنج سال) در کربلا و نجف زیسته و بعد شور میهن پرستی او را به ایران کشیده است.

سید به قزوین آمد و از آنجا در بیست و دو سالگی به تبریز رفت و با پیر روشن ضمیری آشنا شد. دوره تحصیلات مقدماتی را در تبریز گذراند و هیئت و جغرافیا و صرف و نحو و منطق و هندسه و دیگر علوم متداول را آموخت و چندی بعد به گیلان آمد و در رشت اقامت گزید و از رشتیان مهربانی ها دید و نخستین شعرهای خود را همان جا سرود (آرین پور، ۱۳۹۲: ۱۴۰).

بنده در قزوین به دنیا آمدم
چندی از بهر تماشا آمدم
اشرف الدین کرد مادر نام من
ریخت شهد معرفت در کام من
نسبت جسمانیم با مصطفی است
نسبت روحانی من با خداست